

WOLKENSTAD

Ook verschenen van Anthony Doerr bij The House of Books:

Als je het licht niet kunt zien

Bevroren dromen

Een muur vol herinneringen

De schelpenzoeker

Anthony Doerr

Wolkenstad

Uit het Engels vertaald door Marga Blankestijn



the house of books

Oorspronkelijke titel: *Cloud Cuckoo Land*

Oorspronkelijk uitgegeven door: Scribner, een imprint van Simon & Schuster, Inc., New York
2021

© Anthony Doerr, 2021

© Vertaling uit het Engels: Marga Blankestijn, 2021

© Nederlandse uitgave: The House of Books, Amsterdam 2021

Omslagontwerp: Jonathan Bush

Omslagontwerp Nederlandse uitgave: bij Barbara, Amsterdam

Omslagbeelden © plainpicture/Heidi Mayer; Musée Condé, Chantilly/Bridgeman Images;

Bibliothèque Mazarine/Archives Charmet/Bridgeman Images; mikroman6/Getty Images;

THEPALMER/Getty Images; FlamingPumpkin/Getty Images; SEAN GLADWELL/Getty Images;

Kriengsuk Prasroetsung/Shutterstock

Auteursfoto: © Ulf Andersen

Typografie: Crius Group, Hulshout

ISBN 978 90 443 6225 1

ISBN 978 90 443 6226 8 (e-book)

NUR 302

www.thehouseofbooks.com

www.overamstel.com

OVERAMSTEL

uitgevers

The House of Books is een imprint van Overamstel uitgevers bv

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.



*Voor de bibliothecarissen
van toen, van nu, en van alle jaren die nog komen gaan*

Koorleider: Aan het werk, mannen. Hoe vinden jullie dat onze stad moet heten?

Peisetairos: Wat denken jullie van Sparta? Een grootse naam met een pompeuze klank.

Euelpides: Bij Herakles, moet mijn stad Sparta heten? Met die naam zou ik mijn matras nog niet beledigen.

Peisetairos: Wat stel jij dan voor?

Koorleider: Iets grandioos, iets wolkerigs. Iets van hoger sferen en ijle lucht, iets heel pompoenigs.

Peisetairos: Ik heb het! Hoor maar: Wolkenkoekoeksstad!

– Aristophanes, *De vogels*, 414 v.C.

PROLOOG

**VOOR MIJN LIEFSTE NICHTJE, IN DE HOOP DAT DIT JE
GEZONDHEID EN LICHT BRENGT**

DE ARGOS

MISSIEJAAR 65

DAG 307 IN DE EERSTE KLUIS

Konstance

Een meisje van veertien zit in kleermakerszit op de vloer van een rond vertrek. Een wolk van krullen omkranst haar hoofd, haar sokken zitten vol gaten. Dit is Konstance.

Achter haar, in een doorschijnende buis van bijna vijf meter hoog die van de vloer tot het plafond reikt, hangt een machine gevormd door triljarden gouden draden, niet dikker dan een mensenhaar. Elk filament kronkelt om duizenden andere heen in verbijsterend complexe verwickelingen. Af en toe gloeit er ergens een bundeltje op aan het oppervlak van de machine, nu eens hier, dan weer daar. Dit is Sybil.

Elders in het vertrek staan een opblaasbaar bed, een recycletoilet, een voedselprinter, elf zakken Voedingspoeder en een multidirectionele loopband die de omvang en de vorm heeft van een autoband en een Pasganger wordt genoemd. Licht komt van een cirkel dioden in het plafond; het vertrek heeft geen zichtbare uitgang.

Het grootste deel van de vloer ligt bezaaid met bijna honderd schematisch geordende stukjes papier die Konstance uit lege zakken Voedingspoeder heeft gescheurd en met zelfgemaakte inkt heeft beschreven. Sommige staan vol met haar handschrift, op andere staat een enkel woord. Zo is er eentje met de vierentwintig letters van het Oudgriekse alfabet erop. Op een andere staat:

In het millennium voorafgaand aan 1453 werd de stad Constantinopel drieëntwintig keer belegerd, maar geen vijand wist de landmuren ooit te doorbreken.

Ze buigt voorover en pakt drie stukjes papier uit de puzzel voor haar. Achter haar flakkert de machine.

Het is al laat, Konstance, en je hebt de hele dag nog niets gegeten.

‘Ik heb geen honger.’

Wat denk je van een lekkere risotto? Of gebraden lamsbout met aardappel-puree? Er zijn nog een heleboel combinaties die je niet hebt geprobeerd.

‘Nee, dank je, Sybil.’

Ze kijkt op het eerste velletje en leest:

Het verloren Griekse prozaverhaal Wolkenkoekoeksstad door de schrijver Antonius Diogenes, over de reis van een herder naar een utopische stad in de wolken, werd waarschijnlijk tegen het einde van de eerste eeuw geschreven.

Het tweede:

Uit een negende-eeuwse Byzantijnse samenvatting van het boek weten we dat het begon met een korte proloog waarin Diogenes zich tot een ziek nichtje richtte en schreef dat hij het komische verhaal dat erop volgde niet zelf had verzonnen, maar had ontdekt in een graftombe in de oude stad Tyrus.

Het derde:

Op het graf, zo schreef Diogenes aan zijn nichtje, stond ‘Aethon: was tachtig jaar mens, een jaar ezel, een jaar zeebaars en een jaar kraai.’ In de graftombe beweerde Diogenes een houten kist te hebben gevonden met het opschrift: ‘Vreemdeling, wie je ook bent, maak dit open en leer wonderbaarlijkheden.’ Toen hij de kist openmaakte, vond hij vierentwintig cipressenhouten tabletten, waarop het verhaal van Aethon geschreven stond.

Konstance sluit haar ogen en ziet de schrijver in de donkere grafkelder afdalen. Ziet hem de vreemde kist bestuderen bij het fakkellicht.

De dioden in het plafond dimmen en de muren verkleuren van wit naar amber en Sybil zegt: *Het is bijna GeenLicht, Konstance.*

Behoedzaam loopt ze tussen de blaadjes papier op de vloer door naar haar bed en haalt daar de resten van een lege zak onder vandaan. Met haar tanden en haar vingers scheurt ze er een lege rechthoek af. Ze schudt een schepje Voedingspoeder in de voedselprinter en drukt wat knoppen in,

waarna het apparaat twee eetlepels donkere vloeistof uitspuugt in de bijbehorende kom. Dan pakt ze een stukje polytheenslang waarvan ze het uiteinde tot een punt heeft geslepen, doopt haar zelfgeknutselde pen in haar zelfgeknutselde inkt, buigt zich over het lege papier en tekent een wolk.

Opnieuw doopt ze haar pen in de inkt.

Boven op de wolk tekent ze de torens van een stad, dan vogels in de vorm van kleine stipjes die rond de torens wervelen. Het vertrek wordt nog donkerder. Sybil flakkert. *Konstance, ik moet er echt op aandringen dat je iets eet.*

‘Dank je, Sybil, ik heb geen honger.’

Ze pakt een rechthoek met een datum erop – 20 februari 2020 – en legt die naast een andere waar *Folio A* op staat. Links daarvan legt ze haar tekening van een wolkenstad. Heel even lijken de drie velletjes in het afnemende licht omhoog te zweven en op te gloeien.

Konstance gaat weer op haar hurken zitten. Ze heeft deze ruimte al bijna een jaar niet verlaten.

EEN

**VREEMDELING, WIE JE OOK BENT,
MAAK DIT OPEN EN
LEER WONDERBAARLIJKHEDEN**

Wolkenkoekoeksstad door Antonius Diogenes, Folio A

De codex van Diogenes meet dertig bij tweeëntwintig centimeter. Er zijn slechts vierentwintig folio's bewaard gebleven, hier gelabeld van A tot Ω, vol wurmgaatjes en voor een groot deel uitgewist door schimmel. Alle folio's zijn min of meer beschadigd. Het handschrift is regelmatig en helt naar links. Uit de vertaling van 2020 door Zeno Ninis.

... hoelang hadden die cipressenhouten tabletten al in die kist liggen schimmelen, wachtend op ogen om ze te lezen? Al weet ik zeker dat je zult twijfelen aan de waarheid van de zonderlinge gebeurtenissen die ze beschrijven, lief nichtje, ik heb geen woord weggelaten bij het overschrijven. Misschien zwierven de mensen in vroeger tijden werkelijk als beesten over de aarde en zweefde er inderdaad een vogelstad in de wolken, tussen de rijken van mensen en goden. Of misschien heeft de herder, net als alle maanzieken, zijn eigen waarheid wel verzonnen, en dan was het toch waar, voor hem. Maar laten we nu zijn verhaal lezen en zelf een oordeel vellen over de gezondheid van zijn verstand.

STADSBIBLIOTHEEK VAN LAKEPORT

20 FEBRUARI 2020

16.30 uur

Zeno

Hij loopt met vijf elfjarige vijfdeklassers naar de stadsbibliotheek door gordijnen van vallende sneeuw. Hij is een tachtiger in een linnen jas, zijn schoenen sluiten met klittenband en over zijn stropdas schaatsen tekenfilm-pinguïns. Al de hele dag welt er blijdschap in zijn borst, en nu, om halfvijf 's middags op een donderdag in februari, nu hij de kinderen over de stoep vooruit ziet rennen – Alex Hess met zijn ezelskop van papier-maché, Rachel Wilson met een plastic zaklamp, Natalie Hernandez met een draagbare speaker – dreigt hij te kapseizen van genoeg.

Ze lopen langs het politiebureau, langs het kantoor van de plantsoenen-dienst, langs Eden's Gate Makelaardij. De stadsbibliotheek van Lakeport is een victoriaans herenhuis van twee verdiepingen met een puntgevel op de hoek van Lake en Park, dat na de Eerste Wereldoorlog aan de stad werd geschonken. De schoorsteen staat scheef, de dakgoten zijn verzakt en in drie van de vier ramen in de voorgevel worden barsten bij elkaar gehouden met verpakkingstape. Er ligt al een paar centimeter sneeuw op de jeneverbesstruiken naast het pad en boven op de boekeninleverbus op de hoek, die beschilderd is om op een uil te lijken.

De kinderen rennen over het pad, springen de veranda op en geven om beurten een high five aan Sharif, de kinderbibliothecaris, die naar buiten is gekomen om Zeno de trap op te helpen. Sharif draagt limoengroene oordopjes en in het haar op zijn armen glinstert knutselglitter. Op zijn T-shirt staat: I LIKE BIG BOOKS AND I CANNOT LIE.

Binnen veegt Zeno de condens van zijn bril. Op de voorkant van de informatiebalie zitten papieren hartjes geplakt en op een ingelijst borduurwerk aan de muur erachter staat: HIER WORDEN VRAGEN BEANTWOORD.

Op elk van de drie beeldschermen op de computertafel kronkelen gelijktijdige screensaverspiralen. Tussen de plank met luisterboeken en twee

sjofele armstoelen druppelt een radiatorlek tussen de plafondplaten door in een grote plastic afvalbak.

Plip. Plop. Plip.

De kinderen stroomen overal sneeuw rond als ze de trap op stormen naar de kinderboekenafdeling en Zeno en Sharif glimlachen samen als ze hun voetstappen op de bovenste traptrede tot stilstand horen komen.

‘Joh,’ zegt de stem van Olivia Ott.

‘Allemachtig,’ zegt de stem van Christopher Dee.

Sharif neemt Zeno bij de elleboog terwijl ze de trap beklimmen. De toegang tot de tweede verdieping is geblokkeerd door een goudgeschilderde triplexwand, en in het midden, boven een kleine halfronde deur, heeft Zeno geschreven:

Ὡ ξένε, ὅστις εἶ, ἀνοιξον, ἵνα μάθῃς ἃ θαυμάζεις

De vijfdeklassers staan voor het triplex en de sneeuw op hun jassen en rugzakken smelt en iedereen kijkt naar Zeno en Zeno wacht tot zijn adem de rest van hem heeft ingehaald.

‘Weet iedereen nog wat er staat?’

‘Natuurlijk,’ zegt Rachel.

‘Duh,’ zegt Christopher.

Natalie staat op haar tenen en wijst beurtelings elk woord aan. “‘Vreemdeling, wie je ook bent, maak dit open en leer wonderbaarlijkheden.’”

‘Jeetjemekreetje,’ zegt Alex, zijn ezelskop onder zijn arm. ‘Het is net alsof we zo meteen het boek in gaan lopen.’

Sharif doet het licht uit in het trappenhuis en de kinderen verdringen zich bij de kleine deur in de rode weerschijn van de EXIT-lamp. ‘Klaar?’ roept Zeno, en vanachter het triplex roept Marian, de bibliotheekdirectrice: ‘Klaar!’

Een voor een lopen de vijfdeklassers door het ronde deurtje de kinderboekenafdeling op. De planken, tafels en zitzakken waar de ruimte normaal gesproken mee gevuld is, zijn tegen de muren geschoven en ervoor in de plaats staan dertig klapstoelen. Boven die stoelen hangen tientallen met glitter bestrooide kartonnen wolken met draden aan de dakspanten. Voor de stoelen bevindt zich een klein podium en achter het podium, op een

linnen doek dat de hele achterwand beslaat, heeft Marian een wolkenstad geschilderd.

Overal rijzen gouden torens op, bezaaid met honderden kleine vensters en bekroond met wimpels. Rond de torenspitsen wervelen dichte zwermen vogels – kleine bruine gorzen en grote zilverarenden, vogels met lange gebogen staarten en andere vogels met lange gekromde snabels, vogels uit de echte wereld en fantasievogels. Marian heeft de plafondlampen uitgedaan en in de straal van een enkele karaokelamp op een standaard fonkelen de wolken en glinsteren de zwermen en lijken de torens wel van binnenuit verlicht.

‘Het is...’ zegt Olivia.

‘... mooier dan ik...’ zegt Christopher.

‘... Wolkenkoekoeksstad,’ fluistert Rachel.

Natalie zet haar speaker neer en Alex springt het podium op en Marian roept: ‘Voorzichtig, de verf kan hier en daar nog nat zijn.’

Zeno laat zich in een stoel op de eerste rij zakken. Telkens wanneer hij met zijn ogen knippert, schuift er een herinnering langs de binnenkant van zijn oogleden: zijn vader valt in een sneeuwbank, een bibliothecaresse trekt de lade van een kaartenbak open, een man in een oorlogsgevangenenkamp krast Griekse letters in het stof.

Sharif neemt de kinderen mee achter de coulissen om te laten zien waar hij drie boekenkasten heeft verschoven om een ruimte te creëren vol rekwi-sieten en kostuums, en Olivia trekt een latex kapje over haar haar om er kaal uit te zien en Christopher sleept een magnetrondoos die beschilderd is om op een marmeren sarcofaag te lijken naar het midden van het podium en Alex steekt een hand uit om een toren van de geschilderde stad aan te raken en Natalie laat een laptop uit haar rugzak glijden.

Marians telefoon trilt. ‘De pizza’s zijn klaar,’ zegt ze in Zeno’s goede oor. ‘Ik loop er even heen om ze op te halen. Ik ben in een mum van tijd terug.’

‘Meneer Ninis?’ Rachel tikt op Zeno’s schouder. Haar rode haar zit in twee vlechtjes en haar grote ogen stralen. ‘Hebt u dit allemaal gebouwd? Voor ons?’

Seymour

Een straat verderop ligt een zeventienjarige jongen met grijze ogen die Seymour Stuhlman heet te slapen met een rugzak op schoot in een Pontiac Grand Am met vijftien centimeter sneeuw op het dak. De rugzak is een bovenmaatse donkergroene JanSport en er zitten twee Presto-snelkookpannen in, elk volgepakt met daknagels, kogellagers, een ontsteker en ruim een pond springstof met de naam Composition B. Elektriciteitskabels lopen van de pan van elk apparaat naar het deksel, waar ze in de printplaat van een mobiele telefoon geplugd zitten.

In een droom loopt Seymour onder bomen naar een groepje witte tenten, maar bij elke stap die hij zet, maakt het pad een bocht en wijken de tenten weg, en hij voelt zich vreselijk verward en bedrukt. Hij schrikt wakker.

De klok op het dashboard geeft 16.42 aan. Hoelang heeft hij geslapen? Een kwartier. Hooguit twintig minuten. Stom. Onzorgvuldig. Hij heeft meer dan vier uur in de auto gezeten en zijn tenen zijn gevoelloos en hij moet plassen.

Met zijn ene mouw veegt hij condens van de binnenkant van de voorruit. Hij riskeert één zwiep van de ruitenwissers en ze veegen een plak sneeuw van het glas. Geen geparkeerde auto's voor de deur. Niemand op de stoep. De enige auto op de met grind bedekte parkeerplaats aan de westkant is de Subaru van Marian de bibliothecaresse, waar een hoge bult sneeuw op ligt.

16.43.

Nog zo'n vijftien centimeter voor donker, zegt de radio, dertig tot vijftig in de loop van de nacht.

Vier tellen inademen, vier tellen vasthouden, vier tellen uitademen. Denk aan dingen die je weet. Uilen hebben drie oogleden. Hun oogballen

zijn geen ronde bollen maar langwerpige buizen. Een groep uilen wordt een parlement genoemd.

Het enige wat hij hoeft te doen is naar binnen lopen, de rugzak in de zuidoosthoek van de bibliotheek verstoppen, zo dicht mogelijk bij Eden's Gate Makelaardij, en weer naar buiten lopen. Dan naar het noorden rijden, wachten tot de bibliotheek om zes uur sluit, de nummers draaien. Vijf keer laten overgaan.

Boem.

Fluitje van een cent.

Om 16.51 komt er iemand in een kersenrode parka de bibliotheek uit, trekt haar capuchon over haar hoofd en duwt een sneeuwschep heen en weer over het pad naar de deur. Marian.

Seymour zet de autoradio uit en zakt onderuit in zijn stoel. In een herinnering is hij zeven of acht jaar oud, op de afdeling Non-fictie voor volwassenen, ergens rond de 598, en Marian haalt een veldgids over uilen van een hoge plank. Haar wangen zijn een zandstorm van sproeten, ze ruikt naar kaneelkauwgum en ze komt naast hem zitten op een rolkrukje. Op de bladzijden die ze hem laat zien staan uilen buiten hollen, zitten uilen op takken, zweven uilen over velden.

Hij duwt de herinnering van zich af. Wat zegt Bishop? *Een krijger die oprecht betrokken is, ervaart geen schuld, angst of wroeging. Een oprecht betrokken krijger wordt méér dan een mens.*

Marian schuift de sneeuwschep de rolstoelhelling op, strooit wat zout, loopt Park Street af en wordt opgeslokt door de sneeuw.

16.54.

De hele middag heeft Seymour gewacht tot de bibliotheek leeg was en nu is het zover. Hij ritst de rugzak open, zet de mobiele telefoons aan die op de deksels van de snelkookpannen geplakt zitten, trekt een paar gehoorbeschermers voor op een schietbaan uit de rugzak en ritst hem weer dicht. In de rechterzak van zijn windjack zit een semiautomatische Beretta 92 die hij in de schuur van zijn oudoom heeft gevonden. In de linker een mobiele telefoon waar achterop drie telefoonnummers op geschreven staan.

Naar binnen wandelen, de rugzak verstoppen, naar buiten wandelen. Naar het noorden rijden, wachten tot de bibliotheek sluit, bovenste twee nummers bellen. Vijf keer laten overgaan. Boem.

16.55.

Er schraapt een sneeuwruimer over het kruispunt, met knipperende lichten. Een grijze pick-up rijdt langs, KING CONSTRUCTION op de deur. Het bord OPEN brandt in het erkerraam op de eerste verdieping van de bibliotheek. Marian is waarschijnlijk even een boodschap aan het doen, ze blijft niet lang weg.

Schiet op. Stap uit de auto.

16.56.

Elk kristal dat de voorruit raakt, geeft een nauwelijks hoorbaar klopje, maar elk klopje lijkt tot in de wortels van zijn kiezen door te dringen. *Klop klop klop klop klop*. Uilen hebben drie oogleden. Hun oogballen zijn geen ronde bollen maar langwerpige buizen. Een groep uilen wordt een parlement genoemd.

Hij klemt de gehoorbeschermers over zijn oren. Trekt zijn capuchon over zijn hoofd. Legt een hand op de deurklink.

16.57.

Een oprecht betrokken krijger wordt meer dan een mens.

Hij stapt uit de auto.

Zeno

Christopher schikt grafstenen van piepschuim rond het podium en zet de magnetrondoos zo neer dat het publiek het grafschrift kan lezen: *Aethon: was tachtig jaar mens, een jaar ezel, een jaar zeebaars en een jaar kraai*. Rachel pakt haar plastic zaklamp en Olivia komt vanachter de boekenplanken tevoorschijn met een lauwerkrans halverwege haar latex kapje en Alex lacht.

Zeno klapt één keer in zijn handen. ‘Bij de generale repetitie doen we alles alsof het echt is, weet je nog? Morgenavond zou je je oma kunnen horen niezen in het publiek of iemands baby gaat huilen of een van jullie kan een regel tekst vergeten, maar wat er ook gebeurt, we houden het verhaal gaande, afgesproken?’

‘Afgesproken, meneer Ninis.’

‘Op je plaatsen, alsjeblieft. Natalie, muziek.’

Natalie klikt ergens op haar laptop en uit haar speaker klinkt een spookachtige orgelfuga. Achter het orgelgeluid: krakende poorten, krassende kraaien, roepende uilen. Christopher rolt een paar meter wit satijn af langs de rand van het podium en knielt aan de ene kant, Natalie knielt aan de andere kant, en samen wapperen ze het satijn op en neer.

Rachel loopt op haar rubberlaarzen naar het midden van het podium. ‘Het is een mistige nacht op het eilandenrijk Tyrus’ – ze werpt een blik op haar script en kijkt dan weer op – ‘en de schrijver Antonius Diogenes verlaat het archief. Kijk, daar komt hij aan, vermoeid en zorgelijk, piekerend over zijn stervende nichtje, maar wacht maar tot ik hem laat zien wat ik voor vreemds heb ontdekt tussen de graven.’ Het satijn bolt op en zakt weer in, het orgel speelt, Rachels zaklamp flakkert en Olivia stapt het licht in.

Seymour

Sneeuwkrystallen blijven aan zijn wimpers hangen en hij knippert ze weg. De rugzak aan zijn schouder is een rotsblok, een continent. De grote gele uilenogen op de boekeninleverbus lijken hem te volgen als hij er voorbij loopt.

Met zijn capuchon opgetrokken en zijn gehoorbeschermers op zijn oren beklimt Seymour de vijf granieten treden naar de veranda van de bibliotheek. Aan de binnenkant van het glas van de toegangsdeur hangt een aanplakbiljet, in een kinderlijk handschrift:

MORGENAVOND
EENMALIGE VOORSTELING
WOLKENKOEKOEKSSTAD

Er zit niemand achter de informatiebalie, niemand aan het schaakbord. Niemand aan de computertafel, niemand bladert door de tijdschriften. Waarschijnlijk houdt de storm iedereen thuis.

Op het ingelijste borduurwerk achter het bureau staat HIER WORDEN VRAGEN BEANTWOORD. De klok staat op één minuut over vijf. Op de beeldschermen van de computers boren drie screensaverspiralen steeds maar dieper.

Seymour loopt naar de zuidoosthoek en knielt in het gangpad tussen Talen en Taalkunde. Van een onderste plank verwijderd hij *Eenvoudig Engels* en *501 Werkwoorden en Nederlands voor beginners*, propt dan de rugzak in de stoffige ruimte erachter en zet de boeken terug.

Als hij weer gaat staan, duikelen er paarse strepen door zijn gezichtsveld. Zijn hart bonst in zijn oren, zijn knieën trillen, zijn blaas doet pijn, hij voelt zijn voeten niet en hij heeft in het gangpad een heel spoor van sneeuw achtergelaten. Maar hij heeft het gedaan.

Nu naar buiten lopen.

Op zijn weg terug door Non-fictie lijkt het wel alsof hij tegen een berg op loopt. Zijn sneakers voelen loodzwaar aan, zijn spieren onwillig. Titels tuimelen voorbij, *Verdwenen talen* en *Rijken van het woord* en *Een tweetalig kind opvoeden in zeven stappen*; hij is Sociale Wetenschappen, Religie en de woordenboekenlessenaar al voorbij en net steekt hij een hand uit naar de deur, als hij een tikje op zijn schouder voelt.

Niet doen. Niet stilstaan. Niet omdraaien.

Maar dat doet hij wel. Voor de informatiebalie staat een slanke man met groene oordopjes in. Zijn wenkbrauwen zijn dikke zwarte bosjes en zijn ogen staan nieuwsgierig en op het zichtbare deel van zijn T-shirt staat I LIKE BIG en in zijn armen wiegt hij Seymours JanSport.

De man zegt iets, maar door de gehoorbeschermers klinkt hij wel duizend meter ver weg en Seymours hart is een vel papier dat verfrommelt, glad wordt, opnieuw verfrommelt. De rugzak kan hier niet zijn. De rugzak moet verstopt blijven in de zuidoostelijke hoek, zo dicht mogelijk bij Eden's Gate Makelaardij.

De man met de wenkbrauwen kijkt omlaag, in de rugzak, waarvan het hoofdvak deels opengeritst is. Als hij weer opkijkt, heeft hij zijn wenkbrauwen gefronst.

In Seymours gezichtsveld verschijnen duizend kleine zwarte vlekjes. In zijn oren steekt een geraas op. Hij steekt zijn rechterhand in de rechterzak van zijn windjack en zijn vinger vindt de trekker van het pistool.

Zeno

Rachel doet alsof het optillen van het deksel van de sarcofaag haar moeite kost. Olivia steekt een hand in de kartonnen grafkist en haalt er een kleinere kist uit, die met garen dicht is gestrikt.

Rachel zegt: ‘Een kist?’

‘Er staat een inscriptie op.’

‘Wat staat er dan?’

‘Er staat “Vreemdeling, wie je ook bent, maak dit open en leer wonderbaarlijkheden.”’

‘Meester Diogenes,’ zegt Rachel, ‘denk eens aan alle jaren die deze kist in dit graf heeft overleefd. De eeuwen die hij heeft doorstaan! Aardbevingen, overstromingen, branden, het leven en sterven van hele generaties! En nu hebt u hem in uw handen.’

Christopher en Natalie krijgen inmiddels lamme armen van het wapperen met de satijnen nevel, en de orgelmuziek speelt, en de sneeuw waait tegen de ramen en de boiler in de kelder kreunt als een gestrande walvis en Rachel kijkt naar Olivia en Olivia trekt de strikken los. Uit de kist haalt ze een verouderde encyclopedie die Sharif uit de kelder heeft opgediept en goud heeft gespoten.

‘Het is een boek.’

Ze blaast zogenaamd stof van de kaft en Zeno glimlacht op de voorste rij.

‘En verklaart dat boek,’ zegt Rachel, ‘hoe iemand tachtig jaar mens kan zijn, een jaar lang ezel, een jaar lang zeebaars en een derde jaar kraai?’

‘Laten we eens kijken.’ Olivia slaat de encyclopedie open en zet hem op een lessenaar bij het achterdoek, en Natalie en Christopher laten het satijn los en Rachel haalt de grafstenen weg en Olivia haalt de sarcofaag weg en Alex Hess, anderhalve meter lang, met een haardos als gouden leeuwen-

manen, een herdersstaf en een beige badjas over zijn sportbroekje, komt midden op het toneel staan.

Zeno leunt voorover in zijn stoel. Zijn pijnlijke heup, de tinnitus in zijn linkeroor, de zesentachtig jaar die hij op aarde heeft doorgebracht, het bijna oneindige aantal beslissingen dat hem hier heeft gebracht... het valt allemaal weg. Alex staat alleen in het karaokelicht en kijkt uit over de lege stoelen alsof hij niet naar de tweede verdieping van een vervallen stadsbibliotheek in een stadje midden in Idaho staat te turen, maar uitkijkt over de groene heuvels die het oude koninkrijk Tyrus omringen.

‘Ik,’ zegt hij met zijn hoge, vriendelijke stem, ‘ben Aethon, een eenvoudige herder uit Arcadië, en het verhaal dat ik te vertellen heb is zo belachelijk, zo ongelooflijk, dat je er geen woord van zult geloven – en toch is het waar. Want ik, die leeghoofd en domkop word genoemd, ja, ik, die dulle schaapskop van een Aethon, reisde ooit helemaal naar de rand van de aarde en daar voorbij, naar de glinsterende poorten van Wolkenkoekoeksstad, waar niemand iets tekortkomt en een boek dat alle kennis...’

Van beneden komt een knal die in Zeno’s oren heel duidelijk klinkt als een gewerschot. Rachel laat een grafsteen vallen, Olivia schrikt op, Christopher duikt weg.

De muziek speelt, de wolken wentelen aan hun draden, Natalies hand zweeft boven haar laptop, een tweede knal galmt door de vloer en angst reikt als een lange donkere vinger door het vertrek en tikt Zeno aan op zijn stoel.

In de schijnwerpers bijt Alex op zijn onderlip en werpt een blik op Zeno. Eén hartenklop. Twee. Je oma in het publiek zou kunnen niezen. Iemands baby kan gaan huilen. Een van jullie kan een regel vergeten. Wat er ook gebeurt, we houden het verhaal gaande.

‘Maar eerst,’ gaat Alex verder, zijn blik weer gericht op de ruimte boven de lege stoelen, ‘moet ik bij het begin beginnen,’ en Natalie verandert de muziek en Christopher verandert het licht van wit naar groen en Rachel stap het toneel op met drie kartonnen schapen.

TWEE

AETHON KRIJGT EEN VISIOEN

Wolkenkoekoeksstad door Antonius Diogenes, Folio β

Hoewel de volgorde van de teruggevonden folio's ter discussie staat, zijn de geleerden het erover eens dat de scène waarin de dronken Aethon de komedie De Vogels van Aristophanes ziet opvoeren en Wolkenkoekoeksstad voor een echte stad aanziet, aan het begin van zijn reis valt. Vertaald door Zeno Ninis.

... ik was de nattigheid beu, de modder beu, het eeuwige geblaas van de schapen beu, en ik was het beu om uitgemaakt te worden voor dulle schaapskop, dus liet ik mijn kudde achter op het veld en kloste naar de stad.

Op het plein zat iedereen op de banken. Voor hen dansten een kraai, een kauw en een hop zo groot als een mens, en ik werd bang. Maar het bleken aardige en beleefde vogels en twee oudere onder hen vertelden over de wonderen van een stad die ze zouden bouwen in de wolken tussen hemel en aarde, ver van de besognes van de mensen en alleen bereikbaar voor wie vleugels had, waar niemand ooit hoefde te lijden en iedereen wijs was. Voor mijn geestesoog verscheen een visioen van een paleis van gouden torens op dikke wolken, omringd door valken, tureluurs, kwartels, waterhoentjes en koekoeken, waar bouillon uit tapkranen gutste en schildpadden rondliepen met stapels honingkoeken op hun rug en wijn door de goten aan weerszijden van de straten kabellede.

Na wat ik daar met eigen ogen had gezien, stond ik op en riep: 'Waarom hier blijven als ik daar kan zijn?' Ik liet mijn kruik wijn vallen en ging meteen op weg naar Thessalië, een land dat, zoals iedereen weet, berucht is om zijn toverij, op zoek naar een heks die mij zou willen veranderen...

CONSTANTINOPEL

1439-1452

Anna

Op de Vierde Heuvel van de stad die wij Constantinopel noemen, maar die voor de inwoners destijds eenvoudigweg de Stad heette, woont een weeskind met de naam Anna in het ooit beroemde borduuratelier van Nicolaas Kalaphates, tegenover het klooster van de heilige keizerin Theophanu. Ze gaat pas op haar derde praten. Sindsdien doet ze niet anders dan vragen stellen.

‘Waarom ademen we, Maria?’

‘Waarom hebben paarden geen vingers?’

‘Als ik het ei van een raaf opeet, wordt mijn haar dan zwart?’

‘Past de maan in de zon, Maria, of is het andersom?’

De nonnen in het Theophanu-klooster noemen haar Aapje omdat ze altijd in hun fruitbomen klimt, de jongens van de Vierde Heuvel noemen haar Muskiet omdat ze hen altijd lastigvalt, en de hoofdborduurster, de weduwe Theodora, zegt dat ze Hopeloos zou moeten heten omdat ze nog nooit zo’n kind heeft gekend dat een uur lang een steek kan leren om die een uur later weer te vergeten.

Anna en haar oudere zus Maria slapen in een cel met één raam, amper groot genoeg voor een paardenharen veldbed en twee deuren verwijderd van de bijkeuken. Samen bezitten ze vier koperen munten, drie ivoren knopen, een wollen deken en een icoon van de heilige Koralia, die al dan niet van hun moeder is geweest. Anna heeft nog nooit zoete room geproefd, nog nooit een sinaasappel gegeten, nog nooit een voet buiten de stadsmuren gezet. Voordat ze veertien wordt, zal iedereen die ze kent tot slaaf gemaakt of dood zijn.

Dageraad. Het regent in de stad. Twintig borduursters lopen de trap op naar het atelier en gaan op hun banken zitten. De weduwe Theodora loopt van

het ene raam naar het volgende om de luiken te openen. Ze zegt ‘Gezegende, behoed ons voor de ledigheid’, waarop de borduursters antwoorden ‘want wij hebben talloze zonden begaan’, en de weduwe Theodora opent de garenkast, weegt het goud- en zilverdraad af en de doosjes met kleine zoetwaterparels en noteert de gewichten op een wastafeltje en zodra het licht genoeg is om een zwarte draad van een witte te onderscheiden, beginnen ze.

De oudste, Thekla, is zeventig jaar oud. Anna, de jongste, is zeven. Ze zit naast haar zus en kijkt hoe Maria een half afgemaakte priesterstoel over haar tafel uitrolt. Langs de randen kronkelen wijnranken rond leeuweriken, pauwen en duiven in keurige medaillons. ‘Nu we Johannes de Doper hebben omlijnd,’ zegt Maria, ‘gaan we zijn gezicht borduren.’ Ze rijgt bijpassende draden geverfde katoen door een naald, klemt het midden van de stoel in een borduurraam en brengt een hagelstorm van steken aan. ‘We keren de naald en brengen de punt in het midden van de laatste steek weer omhoog en splitsen dan de draden, zo, zie je?’

Anna ziet het niet. Wie wil er nou zo’n leven, de hele dag krom zitten boven naald en draad om heiligen en sterren en griffioenen en druivenranken te borduren op de gewaden van hiërarchen? Eudokia zingt een hymne over de drie heilige kinderen en Agata zingt er eentje over de beproevingen van Job, en de weduwe Theodora sluipt door de werkkamer als een reiger die op voorntjes jaagt. Anna probeert Maria’s naald te volgen – stiksteek, kettingsteek – maar recht voor hun tafel komt een bruin roodborsttapuitje op de vensterbank zitten, schudt water van zijn rug en zingt van *twiet tjaktjaktjak*, en in een oogwenk heeft Anna zich in het vogeltje gedagdroomd. Ze fladdert van de vensterbank, ontwijkt regendruppels en vliegt omhoog naar het zuiden, boven de wijk, boven de ruïnes van de Basiliek van de Heilige Polyeuktos. Meeuwen wentelen rond de koepel van de Hagia Sophia als gebeden rond het hoofd van God, en de wind harkt witte schuimkoppen op de brede zeestraat van de Bosporus en een koopvaardijgalei komt om het voorgebergte heen varen, de wind vol in de zeilen, maar Anna vliegt hoger en hoger, tot de stad een wirwar is van daken en tuinen, ver onder haar, tot ze in de wolken is, tot ze...

‘Anna,’ sist Maria. ‘Welke splijtgaren moeten we hier gebruiken?’

Van de andere kant van de werkkamer richt de weduwe Theodora haar aandacht op hen.

‘Karmozijn? Met draad erin gewikkeld?’

‘Nee,’ verzucht Maria. ‘Geen karmozijnrood. En geen draad.’

De hele dag haalt ze garen, linnen, water en het middagmaal van bonen en olie voor de handwerksters. ’s Middags horen ze het klepperen van ezelhoeven en de groet van de portier en de tred van meester Kalaphates op de trap. Alle vrouwen gaan wat rechter zitten, naaien wat sneller. Anna kruipt onder de tafels, verzamelt elk pluisje garen dat ze maar kan vinden en fluistert bij zichzelf: ‘Ik ben klein, ik ben onzichtbaar, hij kan me niet zien.’

Met zijn overdreven lange armen, zijn met wijn besmeurde mond en zijn agressief ogende bochel lijkt Kalaphates meer op een gier dan elke andere man die ze ooit heeft gezien. Afkeurend klakkend met zijn tong hobbelt hij tussen de banken door, kiest uiteindelijk een handwerkster uit om achter stil te staan – vandaag is het Eugenia – en begint luidkeels te klagen dat ze zo traag is, dat een onbekwame vrouw zoals zij in de tijd van zijn vader nooit ook maar in de buurt van een baal zijde zou zijn gekomen, en begrijpen de vrouwen wel dat er elke dag meer provincies door de Saracenen worden ingenomen, dat de stad een laatste eiland van Christus is in een zee van heidenen, dat ze zonder de vestingwallen allemaal te koop zouden staan op een slavenmarkt in een of ander godvergeten achterland?

Kalaphates begint net op stoom te komen als de portier de bel luidt om de komst van een klant aan te kondigen. Hij dept het zweet van zijn voorhoofd, schuift zijn vergulde kruis over de sluiting van zijn hemd en kleppert naar beneden, en iedereen ademt uit. Eugenia legt haar schaar neer, Agata wrijft over haar slapen, Anna kruipt onder een bank vandaan. Maria borduurt gestaag door.

Vliegen tekenen lussen tussen de tafels. Beneden klinkt het gelach van mannen.

Een uur voordat het donker wordt roept de weduwe Theodora haar bij zich. ‘Zo God wil is het nog niet te laat om kappertjes te plukken, lieve kind. Ze kunnen de pijn in Agata’s polsen verzachten en ook helpen tegen Thekla’s hoest. Zoek de knoppen die bijna uitkomen. Kom terug voordat de vespers luiden, verberg je haar en pas op voor schurken en armoedzaaiers.’

Anna kan haar voeten nauwelijks op de grond houden.

‘En niet rennen, anders vallen je baarmoeders eruit.’

Ze dwingt zich om langzaam de trap af te gaan, langzaam de binnenplaats over te steken, langzaam langs de portier te lopen... en dan vliegt ze. Door de poort van de Theophanu-kerk, om de enorme granieten brokstukken van een omgevallen zuil heen, tussen twee rijen monniken door die als gekortwiekte kraaien over straat sjokken in hun zwarte pijen. Plassen fonkelen in de straten, in de ruïne van een ingestorte kapel grazen drie geiten, die op precies hetzelfde moment naar haar opkijken.

Er groeien zeker wel twintigduizend kappertjesstruiken veel dichter bij het borduurhuis van Kalaphates, maar Anna rent de volle anderhalve kilometer naar de stadsmuren. Hier, in een verlaten boomgaard vol brandnetels, aan de voet van de enorme binnenste stadsmuur, staat een hek dat ouder is dan iemand zich kan herinneren. Ze klautert over een stapel gevallen bakstenen, wringt zich door een opening en beklimt een spiltrap. Zes wentelingen, een gordijn van spinnenwebben door en dan staat ze in een kleine schutterstoren, verlicht door twee tegenover elkaar aangebrachte schietgaten. Overal ligt puin en door de scheuren in de vloer onder haar voeten zeeft zand omlaag in hoorbare stromen; een zwaluw vliegt geschrokken weg.

Hijgend wacht ze tot haar ogen zich aan het licht hebben aangepast. Eeuwen geleden heeft iemand – misschien een eenzame boogschutter, verveeld op wacht – een fresco aangebracht op de zuidelijke muur. De tijd en het weer hebben veel van het pleister afgeschilferd, maar de afbeelding is nog goed te zien.

Links staat een ezel met droevige ogen aan de oever van een zee. Het water is blauw en doorsneden met geometrische golven en aan de rechterkant, drijvend op een vlot van wolken, hoger dan Anna kan reiken, schittert een stad van zilveren en bronzen torens.

Al een keer of zes heeft ze naar dit schilderij staan kijken en elke keer roert zich iets in haar, een onverwoordbaar besef van de aantrekkingskracht van verre oorden, van de onmetelijkheid van de wereld en haar eigen onbeduidendheid daarin. De stijl is totaal anders dan het werk van de borduursters in het atelier van Kalaphates, het perspectief vreemder, de kleuren primitiever. Wie is die ezel en waarom staan zijn ogen zo droevig?

En wat is dat voor een wolkenstad? Sion, het paradijs, de stad van God? Ze rekt zich op haar tenen: tussen de scheuren in het pleisterwerk kan ze zuilen onderscheiden, bogen, ramen, wervelende zwermen kleine duiven rond de torens.

In de boomgaarden beneden beginnen de nachtegalen te roepen. Het licht ebt weg en de vloer kraakt en het torentje lijkt dichter naar de vergetelheid te kantelen, en Anna wringt zich door de opening aan de westkant de borstwering op, waar een rij kappertjesstruiken hun bladeren strekken naar de ondergaande zon.

Ze plukt knoppen af en laat ze in de zak van haar jurk vallen. Toch trekt de wijdere wereld haar aandacht weer. Die wacht voorbij de buitenste stadsmuur, voorbij de door algen verstikte slotgracht: olijfgaarden, geitenpaadjes, in de verte de piepkleine gestalte van een veedrijver die twee kamelen langs een kerkhof voert. De stenen geven de warmte van de dag af, de zon zakt uit het zicht. Tegen de tijd dat de vesperklokken luiden zit haar zak nog niet voor de helft vol. Ze zal te laat komen, Maria zal ongerust zijn, de weduwe boos.

Anna glipt het schutterstorentje weer in en blijft nog even staan onder de muurschildering. Nog één ademtocht. In de schemering lijken de golven te kolken en de stad te glinsteren, en de ezel loopt heen en weer op de oever, radeloos van verlangen om de zee over te steken.

**EEN HOUTHAKKERSDORP
IN HET RHODOPEGEBERGTE
IN BULGARIJE**

DIEZELFDE JAREN

Omeir

Driehonderd kilometer ten noordwesten van Constantinopel, in een klein houthakkersdorpje aan een snelstromende, gewelddadige rivier, wordt een jongetje bijna heel geboren. Hij heeft vochtige ogen, roze wangen en flink wat kracht in zijn benen. Maar aan de linkerkant van zijn mond scheidt een spleet zijn bovenlip van zijn tandvlees, helemaal tot aan zijn neus.

De vroedvrouw zet een stap achteruit. De moeder steekt een vinger in zijn mond: de spleet reikt tot ver in zijn gehemelte. Alsof zijn schepper ongedurig werd en iets te vroeg ophield met werken. Het zweet op haar lichaam verkilt, angst overschaduwde haar blijdschap. Ze is vier keer zwanger geweest en heeft nog geen kindje verloren, waande zich daarin misschien wel gezegend. En nu dit?

De zuigeling jammert; ijzige regen roffelt op het dak. Ze probeert hem tussen haar dijnen rechtop te houden terwijl ze met beide handen in een borst knijpt, maar het lukt haar niet om hem te laten aanhappen met zijn lippen. Zijn mond slurpt, zijn keel trilt, hij verliest veel meer melk dan hij binnenkrijgt.

Amani, de oudste dochter, is uren geleden vertrokken om de mannen uit de bossen te halen; ze zullen nu wel onderweg naar huis zijn met de ossen. De twee jongere dochters kijken van hun moeder naar de zuigeling en weer terug, alsof ze willen weten of zo'n gezicht wel geoorloofd is. De vroedvrouw stuurt de ene weg naar de rivier om water te halen en de andere om de moederkoek te begraven en het is al helemaal donker en het kind is nog steeds aan het krijsen als ze de honden horen, en daarna de bellen van de ossen Blad en Naald, die voor de schuur tot stilstand komen.

Grootvader en Amani komen de deur binnen, glinsterend van het ijs, met wilde ogen. 'Hij viel, het paard...' begint Amani, maar als ze het gezicht van de baby ziet, verstomt ze. Achter haar zegt grootvader: 'Je man

ging vooruit, maar het paard moet uitgegleden zijn in het donker, en toen de rivier en...'

Doodsangst vult het kleine huis. De zuigeling jammert, de vroedvrouw schuifelt naar de deur, haar gezicht vertrokken van een donkere, oeroude angst.

De vrouw van de hoefsmid had gewaarschuwd dat dode zielen al de hele winter onheil aanrichtten op de berg, door dichte deuren glipten, zwangere vrouwen ziek maakten en baby's smoorden. De vrouw van de hoefsmid had gezegd dat ze een geit aan een boom moesten vastbinden als offer en voor de zekerheid ook een pot honing moesten leeggieten in een beek, maar haar man had gezegd dat ze geen geit konden missen en zij wilde haar honing niet opgeven.

Hoogmoed.

Telkens als ze zich verroert, snijdt er een kartelige bliksemschicht door haar onderbuik. Bij elke hartslag voelt ze de vroedvrouw van huis tot huis gaan om hun verhaal te vertellen. Een duivelskind geboren. Zijn vader dood.

Grootvader neemt het huilende kind op en maakt de windsels los op de vloer en stopt een knokkel tussen zijn lippen en de jongen valt stil. Met zijn andere hand duwt hij de spleet in de bovenlip van de zuigeling uiteen.

'Jaren geleden was er aan de andere kant van de berg een man met zo'n spleet onder zijn neus. Een goede ruiter, als je eenmaal vergat hoe lelijk hij was.'

Hij geeft het kind terug en brengt de geit en de koe binnen uit het onweer, gaat dan de nacht weer in om de ossen uit te spannen, en de ogen van de dieren weerkaatsen het schijnsel van de haard en de dochters verdringen zich rond hun moeder.

'Is het kindje een djinn?'

'Een duivel?'

'Hoe moet het ademen?'

'Hoe moet het eten?'

'Gaat grootvader het op de berg leggen om het dood te laten gaan?'

Het kind knippert naar hen met donkere, bedachtzame ogen.

De ijzel verandert in sneeuw en ze stuurt een gebed door het dak dat haar zoon gespaard moge blijven als hij een rol te vervullen heeft in deze wereld. Maar in de laatste uren voor de dageraad wordt ze wakker en ziet grootvader over zich heen gebogen staan. Gehuld in zijn schoudermantel van ossenhuid en met sneeuw op zijn schouders ziet hij eruit als een spook uit een houthakkerslied, een monster dat gewend is afschuwelijke dingen te doen, en al houdt ze zich voor dat het jongetje net als haar man morgen een troon zal vinden in een tuin van gelukzaligheid, waar melk uit de stenen stroomt en beekjes vol honing kabbelen en waar het nooit winter wordt, het afgeven van haar kind voelt als het afgeven van een van haar longen.

Hanen kraaien, karrenwielen knerpen in de sneeuw, het huis wordt lichter en opnieuw grijpt de ontzetting haar aan. Haar man is verdronken, met hun paard erbij. De meisjes wassen en bidden en melken Schoonheid de koe en brengen Blad en Naald hun voer en knippen dennentakken voor de geit om op te kauwen en de ochtend wordt middag, maar nog kan ze geen energie opbrengen om op te staan. Haar bloed is bevroren, haar gedachten zijn bevroren. Nu steekt haar zoon de rivier van de dood over. Of nu. Of nu.

Net voordat de schemering valt grommen de honden. Dan staat ze op en wankelt naar de deuropening. Een windvlaag die van hoog op de berg komt, blaast een wolk glitter uit de bomen. De druk in haar borsten wordt ondraaglijk.

Een tijdlang gebeurt er niets. Dan ziet ze grootvader op de merrie het pad langs de rivier afrijden met een bundeltje voor zich op het zadel. De honden barstten los, grootvader stijgt af, haar armen reiken naar wat hij draagt, al zegt haar verstand dat ze dat moet laten.

Het kind leeft. Zijn lippen zijn grijs en zijn wangen zijn asgrauw, maar zelfs zijn kleine vingertjes zijn niet zwart van de vorst.

‘Ik heb hem meegenomen naar het hoge bos.’ Grootvader stapelt hout op het vuur, blaast de sintels tot vlammen; zijn handen beven. ‘Daar heb ik hem neergelegd.’

Ze gaat zo dicht bij het vuur zitten als ze durft en deze keer zet ze de kin en de kaak van de boreling schrap met haar rechterhand en kolft met haar linkerhand straaltjes melk tot achter in zijn keel. Er lekt melk uit de

neus van de baby en uit de spleet in zijn gehemelte, maar hij slikt wel. De meisjes glippen naar binnen, druk en bruisend van het raadsel van alles, en de vlammen laaien op, en grootvader huivert. ‘Toen klom ik weer op het paard. Hij lag zo stil. Hij keek alleen maar omhoog naar de bomen. Een hoopje in de sneeuw.’

Het kind hapt naar adem, slikt opnieuw. Voor de deur janken de honden. Grootvader kijkt naar zijn bevende handen. Hoelang zal het duren voordat de rest van het dorp dit hoort?

‘Ik kon hem niet achterlaten.’

Vóór middernacht worden ze verdreven, met hooivorken en fakkels. Het kind heeft de dood van zijn vader veroorzaakt en zijn grootvader betoverd om hem weer mee terug te nemen uit het bos. Hij herbergt een duivel in zijn binnenste en de misvorming van zijn gezicht is het bewijs.

Ze laten de schuur achter en het hooiland, de kelder, de zeven rieten bijenkorven en het huisje dat grootvaders vader zestig jaar geleden heeft gebouwd. Als de zon opkomt zijn ze kilometers stroomopwaarts, koud en angstig. Grootvader sjokt naast de ossen door het smeltwater en de ossen trekken de kar met de meisjes erop, die kippen en vaatwerk vastklemmen. Schoonheid de koe treuzelt achter hen aan en schrikt van elke schaduw, en helemaal achteraan rijdt de moeder van de jongen op de merrie, en de baby ligt in zijn bundel naar de hemel te knippen.

Tegen het vallen van de avond bereiken ze een ongerepte vallei op vijftien kilometer van het dorp. Er kronkelt een beek tussen met ijs bedekte rotsblokken en grillige wolken zo groot als goden trekken door de kruinen van de bomen, vreemd fluitend, zodat het vee schrikt. Ze slaan hun kamp op onder een enorme overhangende rots van kalksteen, waar mensachtigen eeuwen geleden holenberen, oerossen en loopvogels hebben geschilderd. De meisjes blijven dicht bij hun moeder en grootvader maakt een vuur en de geit blaas klaaglijk en de honden rillen en de ogen van de baby vangen het licht van de vlammen.

‘Omeir,’ zegt zijn moeder. ‘We zullen hem Omeir noemen. Hij die lang leeft.’

Anna

Ze is acht jaar oud en onderweg naar huis van de wijnhandelaar met drie kruiken donkerrode hoofdpijnwijn voor Kalaphates, als ze bij een pension even halt houdt om uit te rusten. Achter de gesloten luiken van een raam hoort ze, in Grieks met een accent:

Op zijn beurt wendde Odysseus zich daarop
Naar het vermaard huis van Alkinoös
Hij stond er stil en voordat hij de drempel van brons
zou overschrijden, schoten veel
gedachten door zijn hoofd. Er lag een glans
als van de zon of maan over het hoog
paleis van fiere vorst Alkinoös.
Van brons de muren die zich van de drempel
tot diep vanbinnen links en rechts uitstrekten,
van boven liep een kroonlijst van kobaltglas.
Van goud de deuren die het sterk gebouwd
paleis afsloten, op de bronzen drempel
twee deurposten van zilver, van zilver ook
de bovendorpel en van goud de deurring.
Aan beide kanten honden, goud en zilver,
gemaakt met kunde en vernuft door god
Hefaistos ter bewaking van het huis
van vorst Alkinoös: onsterflijk
en eeuwig jong zijn zij hun dagen lang...

Anna vergeet haar handkar, vergeet de wijn, de tijd... alles. Het accent is vreemd, maar de stem is diep en vloeiend en het metrum even meeslepend

als een ruiter in galop. Nu komen er jongensstemmen die de verzen herhalen, en dan hervat de eerste stem:

Buiten de voorhof, dicht bij de paleispoort,
ligt er een boomgaard van vier morgen groot,
langs alle zijden door een haag omgeven.
Daar groeien grote bomen, rijkelijk:
granaten, peren, appels vol glans,
een weelde van olijven, zoete vijgen.
Hun vrucht gaat nooit verloren en ontbreekt
in winter of in zomer niet, ze blijft
het hele jaar te vinden. Want voortdurend
bezorgt de adem van de westenwind
de ene groei en doet de ander rijpen.
Dus appel rijpt na appel, peer na peer,
en druiventros na tros, en vijg na vijg...

Wat is dat voor een paleis, waar de deuren blinken van het goud en de zuilen van zilver zijn en de bomen het hele jaar vrucht dragen? Als gehypnotiseerd loopt ze naar de muur van het pension en klimt over het hek en gluurt door de luiken. Binnen zitten vier jongens in pofbroeken bij een oude man met een kropgezwel onder zijn kin. De jongens herhalen de verzen monotoon en bloedeloos, en de man schuift met iets op zijn schoot wat lijkt op vellen perkament, en Anna buigt zo ver voorover als ze durft.

Zij heeft pas twee keer eerder een boek gezien: een in leer gebonden bijbel, fonkelend van ingelegde edelstenen, die door de ouderlingen door het middenpad van de Theophanu werd gedragen, en op de markt een medische catalogus, die de kruidenverkoper dichtsloeg toen Anna erin probeerde te kijken. Dit boek ziet er ouder en groezeliger uit: de letters staan op het perkament gepropt als de pootafdrukken van honderd kustvogels.

De leraar hervat het vers, waarin een godin de reiziger in een dichte nevel hult zodat hij heimelijk het schitterende paleis binnen kan gaan, en dan stoot Anna per ongeluk tegen het luik en de jongens kijken op en in een oogwenk staat een breedgeschouderde huishoudster Anna bij het hek weg te wuiven alsof ze een vogel bij haar fruit verjaagt.

Ze loopt terug naar haar handkar en zet hem vlak tegen de muur, maar er ratelen karren voorbij en regendruppels beginnen op de daken te tikken, zodat ze niets meer kan horen. Wie is Odysseus en wie is de godin die hem in magische nevelen hult? Is het koninkrijk van de fiere Alkinoös hetzelfde als dat op het schilderij in de schutterstoren? Dan gaat het hek open en de jongens hollen naar buiten. Ze ontwijken de plassen en werpen haar minachtende blikken toe. Niet veel later volgt de oude leraar, leunend op een stok, en ze verspert hem de weg.

‘Die verzen. Stonden die op die vellen?’

De docent kan zijn hoofd nauwelijks draaien, het lijkt wel alsof er een kalebas onder zijn kin is ingeplant.

‘Wilt u mij leren lezen? Ik ken al een paar tekens, ik ken die ene die lijkt op twee zuilen met een stang ertussen en die andere die lijkt op een galg, en ook eentje die lijkt op een omgekeerde ossenkop.’

Met een wijsvinger tekent ze een A in de modder aan zijn voeten. De man heft zijn gezicht naar de regen. Waar zijn oogballen wit horen te zijn, zijn ze geel.

‘Meisjes krijgen geen les. En jij hebt geen geld.’

Ze tilt een kruik van de kar. ‘Ik heb wel wijn.’

Daar kijkt hij van op. Zijn ene arm reikt al naar de kruik.

‘Eerst een les,’ zegt Anna.

‘Je leert het nooit.’

Ze geeft geen krimp. De oude leraar kreunt. Met het uiteinde van zijn stok schrijft hij in het natte zand:

Ὠκεανός

‘*Ōkeanos*, Oceaan, oudste zoon van hemel en aarde.’ Hij trekt er een cirkel omheen en prikt er middenin. ‘Hier het bekende.’ Vervolgens prikt hij erbuiten. ‘Hier het onbekende. Nu de wijn.’

Ze geeft hem de kruik en hij brengt hem met beide handen aan zijn mond om te drinken. Zij hurkt neer op de grond. Ὠκεανός. Zeven strepen in de modder. En die omvatten de eenzame reiziger en het paleis met zijn bronzen muren en de gouden waakhonden en de godin met haar nevel?

Omdat ze te laat thuiskomt, krijgt Anna van de weduwe Theodora een bastonnade op haar linkervoet. Omdat een van de kruiken bij haar terugkeer halfleeg is, krijgt ze ervanlangs op de rechter. Tien slagen op elk. Anna huilt nauwelijks. De halve nacht schrijft ze letters op de vlakken van haar gedachten en gedurende de hele volgende dag – terwijl ze de trap op en af hinkt, water draagt, paling haalt voor Chryse de kokkin – ziet ze het eilandenrijk van Alkinoös voor zich, omhuld door wolken en gezegend door de westenwind, vol appels, peren en olijven, blauwe vijgen en rode granaatappels, vergulde jongelingen op glanzende voetstukken met brandende fakkels in hun handen.

Twee weken later loopt ze met een omweg via het pension van de markt naar huis en ziet de leraar met zijn kropgezwel in de zon zitten, als een potplant. Ze zet haar mand vol uien neer en schrijft met een vinger in het stof:

Ὠκεανός

En trekt er een cirkel omheen.

‘Oudste zoon van hemel en aarde. Hier het bekende. Hier het onbekende.’

De man wrikt zijn hoofd opzij en keert haar zijn blik toe alsof hij haar voor het eerst ziet, en het nat in zijn ogen vangt het licht.

Zijn naam is Licinius. Voordat tegenspoed hem overviel, vertelt hij, werkte hij als leraar bij een welgestelde familie in een stad in het westen en bezat hij zes boeken en een ijzeren kist om ze in te bewaren: twee heiligenlevens, een boek met voordrachten van Horatius, een getuigenis van de wonderen van de heilige Elisabeth, een inleiding in de Griekse grammatica en de *Odyssee* van Homerus. Maar toen bezetten de Saracenen zijn stad en vluchtte hij met lege handen naar de hoofdstad, en geloofd zij de hemelse engelen voor de stadsmuren, waarvan de eerste stenen werden gelegd door de Moeder Gods zelf.

Uit zijn jas haalt Licinius drie vlekkerige bundels perkament. Odysseus, zegt hij, was generaal in het grootste leger ooit bijeengebracht, met legioenen uit Horminae, uit Dulichium, uit de vestingsteden Knossos en Gortys en de verste uithoeken van de zee. Zij staken de oceaan over in duizend zwarte schepen om de legendarische stad Troje te plunderen en

uit elk schip sprongen duizend krijgers, even talrijk als de bladeren in de bomen, volgens Licinius, of zwermen vliegen boven emmers warme melk in herdersstallen. Tien jaar lang belegerden ze Troje en nadat ze de stad eindelijk hadden ingenomen, zeilden de vermoeide legers naar huis en allen kwamen veilig aan, behalve Odysseus. Het hele verhaal van zijn thuisreis, legt Licinius uit, besloeg vierentwintig boeken, één boek voor elke letter van het alfabet, en het kostte verscheidene dagen om het te reciteren, maar het enige wat Licinius er nog van overheeft, zijn deze drie katernen met elk zes bladzijden, waarin verhaald wordt hoe Odysseus de grot van Calypso verlaat, door een storm wordt geradbraakt en naakt aanspoelt op het eiland Scheria, woonplaats van de fiere Alkinoös, heer van de Faiaken.

Er was een tijd, vervolgt hij, dat alle kinderen in het rijk alle spelers in het verhaal van Odysseus kenden. Maar lang voordat Anna werd geboren, staken Latijnse kruisvaarders uit het westen de stad in brand, doodden duizenden mensen en stalen veel van haar rijkdommen. Vervolgens werd de bevolking door pestilenties gehalveerd en nog eens gehalveerd, en de toenmalige keizerin moest haar kroon verkopen aan Venetië om haar garnizoenen te betalen, en de huidige keizer draagt een kroon van glas en kan zich nauwelijks de borden veroorloven waarvan hij eet, en nu strompelt de stad door een lange schemering in afwachting van de wederkomst van Christus en heeft er niemand meer tijd voor de oude verhalen.

Anna richt al haar aandacht op de grote vellen die voor haar liggen. Zoveel woorden! Het zou wel zeven levens vergen om ze allemaal te leren.

Telkens wanneer Chryse de kokkin Anna naar de markt stuurt, vindt het meisje een reden om Licinius te bezoeken. Ze brengt hem broodkorsten, een gerookte vis, een halve strik lijsters... Twee keer weet ze een kan wijn van Kalaphates achterover te drukken.

In ruil daarvoor geeft hij haar les. A is α is alfa; B is β is bèta; Ω is ω is omega. Terwijl ze het atelier aanveegt, weer een rol stof sjouwt of nog een emmer houtskool aandraagt, terwijl ze in het atelier naast Maria zit met gevoelloze vingers, hun adem wolkend boven de zijde, oefent ze haar letters op de duizend lege bladzijden in haar hoofd. Elk teken verbeeldt een klank, en klanken verbinden is woorden vormen, en woorden verbinden is werelden bouwen. Odysseus verlaat de grot van Calypso op zijn vlot,

zijn gezicht wordt nat van het schuim van de oceaan, de schaduw van de zeegod met zijn blauwe haar vol wieren flitst onder het wateroppervlak.

‘Je vult je hoofd met nutteloze dingen,’ fluistert Maria. Maar geknoopte kettingsteken, kabelkettingsteken, bladkettingsteken... die krijgt Anna nooit onder de knie. Haar grootste talent met de naald lijkt per ongeluk in een vingertop prikken en dan bloedvlekken maken op de borduurstof. Haar zus zegt dat ze moet denken aan de heilige mannen die de goddelijke mysteriën zullen uitvoeren in gewaden die zij heeft helpen versieren, maar Anna’s gedachten dwalen voortdurend af naar eilanden aan de rand van de zee, waar zoete bronnen stromen en godinnen op een lichtstraal uit de wolken neerdalen.

‘Mogen de heiligen me bijstaan,’ zegt de weduwe Theodora, ‘leer je het dan nooit?’ Anna is oud genoeg om te begrijpen hoe precair hun situatie is: Maria en zij hebben geen familie en geen geld, ze horen bij niemand en hebben hun plaats in het huishouden van Kalaphates enkel te danken aan Maria’s naaldkunst. Het beste leven waar ze op kunnen hopen, is van ’s morgens vroeg tot ’s avonds laat borduren aan een van deze tafels – engelen, kruisen en gebladerte op mantels en kelkkleden en kazuifels, tot hun ruggen kromgegroeid zijn en hun ogen het begeven.

Aapje. Muskiet. Hopeloos. Toch kan ze er niet mee stoppen.

‘Eén woord tegelijk.’

Weer bestudeert ze de warboel van tekens op het perkament.

πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἶδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω

‘Ik kan het niet.’

‘Je kunt het wel.’

Ἄστυ is steden; νόον is gedachten; ἔγνω is leerde.

Ze zegt: ‘Hij zag de steden van vele mensen en leerde hun manieren.’

De bult in Licinius’ nek bibbert mee als zijn mond zich tot een glimlach krult.

‘Dat is het. Dat is het precies.’

Bijna van de ene dag op de andere glommen de straten van betekenis. Ze leest inscripties op munten, op hoekstenen en grafstenen, op loden zegels

en steunpilaren en marmeren gedenkplaten ingebed in de verdedigingsmuren – elke bochtige weg in de stad is een groot verweerd manuscript.

Er gloeien woorden op de gehavende rand van een keramieken bord dat Chryse bij de haard heeft staan: ZOË DE VROME. Boven de ingang van een verborgen kapelletje: VREDE ZIJ MET EENIEDER DIE HIER BARMHARTIG BINNENTREEDT. Haar lievelingswoorden staan in de bovendorpel boven de poortwachtersdeur naast de Theophanu-kerk gebeiteld en kosten haar een halve zondag puzzelen:

Laat af, gij rovers en moordenaars, ruiters en soldaten, in alle nederigheid, want wij hebben het rozenrode bloed van Jezus gedronken.

De laatste keer dat Anna Licinius ziet, waait er een koude wind en heeft zijn gezicht de kleur van een regenbui. Zijn ogen lekken, het brood dat ze heeft meegebracht blijft onaangeroerd en het kropgezwel in zijn nek ziet er nog onheilspellender uit dan anders, ontstoken en hoogrood, alsof het hem vannacht eindelijk leeg zal zuigen.

Vandaag, zegt hij, gaan ze aan het werk met *μῦθος*, *mýthos*, dat een gesprek betekent of iets wat wordt gezegd, maar ook een verhaal of een legende uit de tijd van de oude goden, en hij is aan het uitleggen dat het een netelig, veranderlijk woord is dat zowel iets wat vals is kan suggereren als iets wat waar is, als zijn aandacht ineens verslapt.

De wind tilt een van de katernen uit zijn vingers en Anna rent erachteraan en veegt het schoon en legt het weer op zijn schoot. Licinius laat zijn oogleden een hele tijd rusten. ‘Bewaarplaats,’ zegt hij ten slotte, ‘ken je dat woord? Een rustplaats. Een tekst – een boek – is een rustplaats voor de herinneringen van mensen die eerder geleefd hebben. Een manier om de herinnering vast te houden nadat de ziel zijn reis heeft voortgezet.’

Dan sprennen zijn ogen zich wijd open, alsof hij in een diepe duisternis tuurt.

‘Maar boeken sterven, net als mensen. Ze sterven in branden of overstromingen of in de bek van ongedierte of door de grillen van tirannen. Als ze niet worden beschermd, verdwijnen ze uit de wereld. En als een boek uit de wereld verdwijnt, sterft de herinnering een tweede dood.’

Zijn gezicht vertrekt even en zijn ademhaling wordt traag en rauw.

Droge bladeren schrapen over de weg en boven de daken stromen heldere wolken en er lopen verscheidene pakpaarden voorbij, hun berijders dik ingepakt tegen de kou, en Anna rilt. Moet ze de huishoudster roepen? De chirurgijn?

Licinius steekt zijn arm uit, met in zijn klauwende hand de drie gehavende katernen.

‘Nee, meester,’ zegt Anna. ‘Die zijn van u.’

Maar hij duwt ze in haar handen. Ze werpt een blik door de straat: het pension, de muur, de ruisende bomen. Ze prevelt een gebed en stopt de vellen perkament in haar jurk.